

МЕЂУНАРОДНЕ НЕВЛАДИНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ – ФЕНОМЕН САВРЕМЕНОГ ДОБА

Иван Гвозденовић и Инес Миладиновић
Војска Србије, КоВ

Међународне невладине организације свакако су важне за данашње друштво, јер се у односу на њихов број, снагу коју поседују, транспарентност у раду и обим сарадње са националним државама може сагледати и степен демократије у некој земљи.

Удруживање појединаца и група из више различитих држава, миом контроле држава, а ради постизања циљева, од којих је већина управо вршење притиска на државе ради остварења друштвено корисних замисли, свакако представља феномен.

Број таквих удружења је у сталном порасту; нека нису довољно јака, али има и велики број оних која одређују правила којима се морају повиновати и најјаче државе света.

Кључне речи: *међународне невладине организације, међународне владине организације, транснационалне организације, међународни односи*

*„Шта онда друго може бити слободна воља,
ако не аутономија, тј. својство воље да сама себи буде закон”*

Имануел Кант

Увод

Дуго су се под „међународним односима” подразумевали односи између националних држава, односи националних држава и организација које они формирају – државних организација, као и међусобни односи ових организација. Међутим, поред међусобног деловања држава и субјеката које формирају државе, постоји читав сфера разнородних врста и начина повезивања мимо влада и држава, која се остварују између појединаца и њихових група и удружења чији интереси и циљеви не морају нужно бити садржани у дипломатским акцијама, нити морају бити непосредно подржани од држава. Удруживање с циљем да се постигне заједнички циљ или оствари заједнички интерес често је појава унутар држава, где тако настале творевине имају статус правног лица.

Тако, поред националног суверенитета, моћи и званичне дипломатије, који представљају симболе државности – етатизма¹ у међународним односима, постоји и друга врста повезивања недржавних учесника, односно субјеката тих односа. Та врста повезивања постиже се на транснационалној² основи. Без било какве сумње, може се рећи да је тежња за проналажењем алтернативе традиционалном држав-

¹ Систем власти под државним надзором.

² Transnational (лат.) – који превазилази оквире нације или државе, вишенационалан.

ном окупљању и организовању стара колико и сама држава. Наиме, организовање појединаца ради постизања различитих потреба и циљева, које није било могуће остварити кроз деловање државних установа, јачало је са јачањем саме државе.

Иако су ове организације у одређеним видовима постојале још у средњем веку, као на пример цркве, њихов број расте у савременом добу, при чему исти узроци који доводе до пораста броја и значаја међународних међувладиних организација делују на пораст и број транснационалних организација. Оне се називају транснационалним, јер окупљају унутардржавне субјекте, односно физичка и правна лица преко и изнад државних граница без посредства државе. До транснационалог повезивања дошло је захваљујући развоју средстава комуникације, што је имало за последицу ширење тржишта и његову акумулацију ван државних граница, а чему су у великој мери допринела открића нових земаља – Америка, Аустралија, разни технички и технолошки проналасци из доба индустријске револуције, као и повољна друштвена клима оличена у либерализму и парламентаризму Западне Европе.

Савремено доба карактерише развој духовне и функционалне испреплетености различитих људских делатности на глобалном нивоу, уз напомену да држава и даље остаје важан, али не и једини субјекат међународних односа, узимајући у обзир чињеницу да се више делатности одвија преко њених граница и мимо њеног непосредног домаћаја. Глобално гледајући, савремену епоху обележава преображај светског система међународних односа у којем је доминирала једна врста субјеката, а то је држава, у систем који почива на узајамном деловању и међузависност неколико квалитативно различитих врста субјеката³.

У овом раду настојали смо да одговоримо на питања – шта су транснационалне организације, по чему се издвајају међународне невладине организације и њихов утицај – имајући у виду да неке од њих, попут Међународног олимпијског комитета (МОК), Међународне трговинске коморе (МТК), Светске фудбалске федерације (ФИФА), остварују годишњи приход већи од појединих држава и имају „моћ“ да утичу на поједине одлуке држава.

Транснационално организовање

По речима Зорана Павловића⁴, да би се успоставио транснационални однос потребно је да субјекти тог односа припадају најмање два национална друштва, од којих једно није држава. Субјекти могу бити појединци, односно приватна лица, али и организоване групе, удружења, приватне организације. За ове односе од посебног је значаја да се одвијају независно од међудржавних и да представљају један сегмент међународних односа. Битна особина транснационалних субјеката међународних односа је њихова недржавна природа. Повезивање појединаца на међународној основи без посредовања или контроле државе, а ради остваривања неког заједничког циља или афинитета представља суштину транснационалног организовања.

³ O.R. Young, „The Actors in World Politic’s, The Free Press, New York/Collier - Macmillan Limited, London, 1972, pp. 132,137,139.

⁴ Зоран Павловић, „Међународне невладине организације и УНЕСКО”, Савремена администрација, Београд, 1998.

Уместо традиционалне поделе међународних организација на владине и транснационалне, за социолога Галтунга⁵ основно мерило је територијалност. Са једне стране је држава – територијални субјекат, док су, са друге стране, такозвани нетериторијални субјекти међународних односа, који се, у зависности од природе својих чланова, могу поделити на:

- а) оне чији су чланови националне владе – међународне владине организације,
- б) организације чији су чланови националне невладине организације и удружења – међународне невладине организације и
- в) организације чији су чланови појединци – такозване транснационалне невладине организације.

Наведена подела приказује особину нетериторијалности и одриче остале атрибуте који су својствени држави (власт, територија и становништво) од осталих субјеката међународних односа. Међутим, неки од њих, као хијерархија и монопол власти, на одређени начин присутни су и у раду међувладиних тела.

Појам међународних невладиних организација

Да бисмо ближе одредили појам међународних невладиних организација, поћи ћемо, пре свега, од једног општијег појма, односно од дефиниције међународних организација и њених конститутивних елемената.

Велики број дефиниција појма међународних организација показује да међу теоретичарима још увек не постоји довољна усаглашеност о том појму, што је последица не само становишта са којих се разматрају, већ саме природе и шареноликости међународних организација.

У истраживању ћемо користити једну од најпотпунијих и општеприхваћених дефиниција: „Међународне организације су вишестраним уговорима основани трајни облици институционализованог општења три или више држава, с посебним статусом и сталним органима, у оквиру којих се, на начин предвиђен статутима⁶ и другим основним документима међународних организација, одвијају процеси мултилатералног преговарања и заједничког одлучивања чланица у одговарајућим областима међународне сарадње⁷”.

⁵ Johan Galtung, рођен 24. октобра 1930, норвешки држављанин, социолог, зачетник модерних студија мира.

⁶ Статут организације је основни и највиши општи акт који садржи одредбе о називу и седишту, циљевима, стицању и престанку чланства, правима и обавезама, органима и њиховом образовању, надлежностима и одлучивању, поступку доношења статута, односно изменама и допунама, престанку рада организације и слично.

⁷ Обрад Рачић и Војин Димитријевић, „Међународне организације”, Савремена администрација, Београд, 1988, стр 17.

На основу наведене дефиниције, конститутивни елементи међународних организација су:

- држава – која врши пренос надлежности,
- међународни уговор – који представља оснивачки акт међународне организације,
- стални органи – који подразумевају сталност функционисања,
- област деловања – која се дефинише уговором, као циљ међународне организације,
- посебно правно својство:
 - међународна организација као правно лице националног права и
 - међународна организација као субјекат међународног права.

Транснационалне организације не испуњавају све поменуте услове, односно критеријуме, јер нема државе која врши пренос надлежности, већ су то појединци, групе или удружења из више држава, због чега их и називамо транснационалним, док су сви остали критеријуми присутни.

Некада се није правила разлика између појединих врста транснационалних организација, па су се све оне, по правилу, сводиле на међународне невладине (приватне) организације. Међутим, већина аутора прихвата нешто сложенију поделу издвајајући:

- невладине (приватне) међународне организације,
- мултинационална предузећа,
- транснационалне политичке покрете и
- транснационалне верске организације.

Невладине (приватне) међународне организације су најшира група транснационалних организација у које спадају све оне организације у које су непосредно учлањена удружења, установе или појединци из различитих земаља ради остварења заједничких интереса који нису лукративни, односно не постоје ради стицања имовинске користи.

Мултинационална предузећа (транснационалне привредне организације) у ствари су приватна предузећа која делују међународно, на територијама више држава, искључиво са циљем да постигну највећи могући профит за своје власнике. Ове организације познатије су под именом мултинационалне компаније.

Транснационални политички покрети имају, пре свега, политичке циљеве. Интернационализација, идеологија и политичка уверења повезују велике групе људи различитих националности, који живе у различитим земљама. Ако је том приликом створена потпуна организација на светском или бар регионалном нивоу, може се говорити о транснационалним политичким организацијама (интернационалама).

Транснационалне верске организације (цркве) током историје имале су велики утицај на међународне односе и спољну политику. Иако овај утицај у новије време опада, још увек постоје споне које повезују људе преко државних граница. Већина религија, изузев католичке, нема изразите црте транснационалних организација. У новије време створен је Светски савет цркава који окупља представнике протестантске, православне и старокатоличке цркве из деведесетак земаља и има облик међународне невладине организације.



Слика 1 – Транснационалне организације

Међународне невладине организације су најбројнији субјекти међународних односа. Иако их данас има преко 40.000, њихова важност и улога нису увек сразмерни са њиховом распрострањеношћу и разноврсношћу. Овај број је упечатљив, иако треба имати на уму да су неке од њих фиктивне или сасвим нејачке, док су друге престале да делују или окупљају сасвим мали број људи. Нешто су поузданији постојање и значај оних организација које признају међународне владине организације. Оне то обично чине дајући им саветодавни статус, другим речима, допуштају им да учествују у раду подношењем предлога и докумената или чак иступањем у дебати. Најугледније су, свакако, оне невладине организације које имају такав статус при агенцијама и одсецима Уједињених нација (Економски и социјални савет Уједињених нација, УНИЦЕФ, УНЕСКО). Можда је баш то један од разлога због којих терминологија у овој области садржи неколико назива који означавају исти појам. Најчешће су у употреби називи: међународне невладине организације или међународне приватне организације, мада су у употреби и називи: невладине организације, невадина тела или невладине групе. Даље, у литератури наилазимо и на изра-

зе као што су недржавне организације или добровољна удружења и слично. Ми ћемо се у наставку истраживања држати појма међународне невладине организације, и за почетак објаснити етимолошко значење поменутог термина.

Израз невладине организације односи се на начин њиховог постанка и деловања. Овај назив употребљава се да означи и опише организације које се спонтано појављују у међународним односима и које су добровољно, без утицаја државе и њених институција, установили појединци или групе из разних земаља. Невладин је и одричан назив за нешто што није званично. У рад ових организација државе нису укључене, мада постоје разни облици сарадње и узајамног утицаја. У основи овог израза је и приватна, слободна иницијатива грађана или њихових група да се организују на начин другачији од оног на којем почива организација државе.

Поводом тумачења израза невладин, у многим културама јављају се проблеми, с обзиром на то да префикс не у некима од њих може да значи анти, односно против, што не одговара природи међународних невладиних организација.

Треба нагласити и чињеницу да само у енглеском језику постоји више од 30.000 назива који се директно или индиректно односе на ову појаву коју Д. Х. Смит дефинише као групу или друштвени систем који сачињавају две или више особа које заједнички карактеришу:

1. заједничко осећање колективног идентитета,
2. учествовање у одговарајућој мрежи комуникација и
3. један или више заједничких циљева за чије остварење се залажу⁸.

Међутим, ова дефиниција, поред општости која јој омогућава широко захватање различитих група и удружења појединачно, не садржи битно обележје по којем се међународне невладине организације разликују од осталих субјеката међународног односа, а то је управо добровољна непрофитна делатност.

Термин међународне невладине организације јавља се по први пут у Резолуцији 288. Савета за економска и социјална питања Уједињених нација из 1950. године, када су приликом разрађивања члана Повеље који се односи на сарадњу са међународним невладиним организацијама, први пут на одричан начин одредиле овај појам и то: „Свака међународна организација која није створена међувладиним уговором сматраће се међународном невладином организацијом“⁹. Ова дефиниција је, без обзира на то што међународне невладине организације дефинише негирањем, значајна јер наслућује једну важну особину, а то је њихова сталност, трајна организованост, по чему се, поред осталог, разликују од транснационалних политичких покрета и транснационалних верских организација. Истовремено, ова особина је заједничка и за међународне владине организације, те отуда и сличност ове две организације у структури и деловању органа.

А. Л. Бенет и Џ. К. Оливер, аутори књиге „Међународне организације“ наводе, да постоје заједничке карактеристике између међународних владиних организација и међународних невладиних организација, као што су:

1. постојање трајне организације основане за спровођење сталних функција,
2. добровољно чланство странака које испуњавају одговарајуће услове,

⁸ D. H. Smith, „What are Non - Governmental Organizations”, Voluntary Associations or Voluntary Groups?, Associations Internationales, 12/1972, pp. 612 – 620.

⁹ Résolution 288 (X) du Conseil économique et social concernant les dispositions relatives aux consultations, 27 février 1950.

3. постојање основног акта којим се одређују циљеви, устројство и методе деловања,
4. постојање консултативног органа са широком представљеношћу чланова и
5. деловање сталног секретаријата са задатком континуираног извршавања административних, истраживачких и информационих функција¹⁰.

Према једној сажетој дефиницији, међународне невладине организације су „једноставно удружења људи који из било ког разлога изаберу да буду заједно. Њих има разних врста, онолико колико је врста људи“¹¹. Према другој, оне су „повезивања, коалиције, удруживање и узајамно деловање преко државних граница, које не контролишу централни владини спољнополитички органи“¹². Неки аутори виде основну делатност ових организација у њиховој слободи да отворено критикују владе, без страха од репресије. Према Зорану Павловићу, за све ове покушаје одређивања појма међународних невладиних организација могло би се рећи да имају следеће конститутивне елементе:

- приватно устројство, односно организовање,
- нелукративну, односно непрофитну делатност и
- добровољно чланство и учешће у раду¹³.

Савез међународних удружења 1959. године у свом нацрту Конвенције о међународним невладиним организацијама дефинисао их је као удружења особа које потичу из најмање шест земаља, чији циљ и делатност нису комерцијални и у сагласности су са начелима Повеље УН и Универзалне декларације о људским правима. Поред тога, оне треба да имају стални међународни секретаријат који располаже фондовима који потичу из најмање две земље и да њену делатност признаје бар једна држава у којој она има своје чланство или да код неке међународне владе организације ужива саветодавни статус¹⁴.

Под појмом невладиних организација Смиља Аврамов и Миленко Крећа подразумевају организације од ширег друштвеног значаја, основане статутом или уговором између истоветних удружења или националних организација из више држава. Према томе, основне карактеристике невладиних организација биле би:

1. као чланови у овим организацијама појављују се, не државе као субјекти међународног права, него национална удружења и организације, које дејствују у границама одређених држава, односно под јурисдикцијом држава,
2. невладине организације оснивају се на међународним скуповима делегата одговарајућих националних удружења, на основу статута који се усваја гласањем или пак кроз уговор који потписују овлашћени представници националних удружења,
3. за своју делатност оне морају издејствовати сагласност државе на чијој територији се налази седиште организације која може у свако доба да откаже гостопримство или забрани рад организације,

¹⁰ Bennett, A., Oliver, K., „Међународне организације”, Политичка култура, Загреб, 2004.

¹¹ The Term of „NGO”, op. Cit. U bel. 16, p. 136.

¹² Исто.

¹³ Зоран Павловић, „Међународне невладине организације и УНЕСКО”, Савремена администрација, Београд, 1998, пп. 28.

¹⁴ P. Chiang, „Non - Governmental Organizations at the United Nations”, Appendix A, Praeger, New York, 1981, pp. 61 – 62.

4. невладине организације покривају веома различита подручја друштвеног живота, али морају имати шири друштвени значај и бити засноване на једном одређеном друштвеном концепту. По томе се разликују од мултинационалних компанија чији је циљ стицање профита и

5. невладине организације су интернационалне по садржини свога рада и утицају који имају или теже да имају у међународној заједници на основу идеја које пропугирају. И у том смислу релативно су независне у односу на државу, али су институционално везане за унутрашње поретке, јер дејствују кроз национална удружења која морају поседовати одобрења за свој рад од надлежних државних власти¹⁵.

Војин Димитријевић и Обрад Рачић под називом невладине, приватне међународне организације подразумевају најширу групу трансационалних организација у које спадају „све оне организације у које су непосредно укључена удружења, установе или појединци из различитих земаља ради остварења заједничких интереса који нису лукративни, тј. не састоје се у стицању имовинске добити”¹⁶. Дакле, такве организације не могу се бавити трговином или банкарством. С обзиром на чињеницу да се оне могу слободно оснивати и да не постоје међународна мерила за њихово признавање, међународном невладином организацијом може се сматрати свака она творевина која успе да се као таква региструје у некој држави и да задовољи захтеве њеног законодавства. Највећи број оваких организација окупља људе истих професија. Њихов циљ је скоро увек повезан са тежњом да се унапреди струка којом се чланови баве, да се размене искуства и да се у целом свету користе достигнућа до којих су неки чланови дошли. Такав је, на пример, Међународни савез преводилаца, Светска фудбалска федерација и сличне организације. Овакве организације имају утицаја на делатност својих чланова, као и на рад свих оних који се баве истим послом, не само зато што се на њиховим скуповима потврђују или одбацују предлози за нове поступке и методе, већ и зато што оне прописују правила таквих делатности која постају обавеза за сваког члана, односно за сваког ко жели да се њима придружи.

Ове организације могу заступати и интерес веома широког круга људи који није само обележен њиховом делатношћу, већ и својством. Тако је, на пример, пол обележје које удружује Међународни савез жена. Исто тако, узраст одлучује о чланству у међународним омладинским организацијама.

Међународне невладине организације не морају се везивати само за особености свога чланства, већ могу тежити и неком општем циљу. Такав циљ може бити спречавање суровости према животињама (Међународно друштво за заштиту животиња), унапређење једног међународног језика (Свеопште удружење за есперанто) и слично. Организације омладине, студената, жена, правника, физичара итд. не баве се само статусом својих чланова и унапређењем своје професије, већ истовремено настоје да допринесу остварењу важних међународних вредности као што су мир, међународна сарадња или се упуштају у идеолошку борбу залажући се за друге организације. Такве организације, нарочито у доба хладног рата поделиле су

¹⁵ Смиља Аврамов и Миленко Крећа, „Међународно јавно право”, Савремена администрација, Београд, 1999, стр 147.

¹⁶ Обрад Рачић и Војин Димитријевић, „Међународне организације”, Савремена администрација, Београд, 1988, стр 21.

се у више нових, те и данас постоје ривалске организације које имају опште, али и различите циљеве и изражавају опречне погледе на свет.

За међународне невладине организације карактеристично је да у начелу немају политичке циљеве, мада многе имају политичку важност и значај, јер велики број невладиних организација у најширем смислу су и групе за притисак, јер желе да утичу на међународну заједницу и на државе како би се побољшао положај њених чланова и унапредио интерес за који се оне залажу. Као што међународна невадна организација може да буде експонат неке прикривене групе за притисак, она може бити и под утицајем неке државе и служити јој као средство за остваривање својих, а не међународних циљева. То се не може видети из имена или статута организације, али проучавање њеног рада може показати доследно подржавање политике једне силе.

Све невладине организације имају своја правила по којима раде. Она се доносе на оснивачком скупу којем присуствују заинтересовани појединци или национална удружења, који одређују даљи рад организације. Правила не потврђује никаква друга инстанца, мада се она обично подносе на одобрење органа државе у којој је седиште организације, јер једино на тај начин организација може добити својство правног лица по законима те државе. Надлежни органи се не упуштају у начин на који организација делује, већ контролишу само јесу ли њени циљеви усклађени са јавним поретком те државе. Како неке од ових установа могу бити државни органи или државна и полудржавна предузећа, ове међународне невладине организације представљају прелаз ка међувадним организацијама, иако нису засноване на међународним уговорима.

Врховни органи невладиних организација су скупштине, конгреси или конференције на којима се окупљају чланови или делегати националних удружења. Они се повремено састају и доносе најважније и дугорочне одлуке. Између ових скупова послове организације обично води неко уже тело, на пример извршни одбор, савет и слично, чији се чланови бирају на општем скупу. Главни представници организације су председник и генерални секретар. Председник је обично истакнута личност чији углед користи организацији и даје јој ауторитет, углавном се у потпуности не посвећује организацији и нема великих самосталних овлашћења. Генерални секретар води свакодневну делатност организације и брине о извршењу одлука, те је у многим организацијама најутицајнији појединац.

Опште је правило да се међународне невладине организације издржавају од чланарина, било да оне долазе непосредно од чланова или од националних удружења. Ови приходи су често недовољни ако се узму у обзир издаци које ове организације имају делујући у целом свету. Отуда се оне за додатно финансирање обраћају за помоћ државама, међународним јавним организацијама, задужбинама и другим институцијама. Средства добијена на овај начин најчешће се могу трошити само на одређене, заједнички одobreне пројекте и акције, чиме се индиректно утиче на рад организације.

Битне особине и конститутивни елементи међународних невладиних организација су, пре свега, њихово чланство које се у већини случајева састоји од националних невладиних група, ораанака који се слободно оснивају и делују независно од државе, мада непосредно могу да окупљају појединце из разних земаља. Све међународне невладине организације имају своје сталне органе као што су скупштински, извршни, помоћни и административни органи, као и у начелу демократизован начин рада и одлучивања. Њихово деловање је непрофитне природе и почи-

ва на добровољности чланства и других субјеката са којима сарађују. По томе се оне битно разликују од разних мултинационалних привредних, пословних, финансијских, трговачких и других удружења. Стога и питање финансирања представља веома значајну област у делатности ових организација, јер оно битно утиче на њен квалитет и обим. Коначно, треба поменути да субјективитет сваке од ових организација обележава њена суштински недржавна опредељеност, односно идејна аутономност, а оно што је чини међународном јесте регионална распрострањеност њеног чланства и делатности, као и несуввереност и нетериторијалност.

Историјат настанка међународних невладиних организација

Међународне невладине организације су творевина новијег времена и одговор на савремене захтеве света, мада су темељи њиховог постојања још у древним временима. Настале су као средство сталне сарадње ради постизања интереса који су заједнички удруженим државама.

Иако је настанак међународних невладиних организација ограничен на протеклих стотинак година, идеје и мисли на којима се оне темеље могу се пратити вековима уназад. Тако идеја међународног организовања има своје поборнике у мислиоцима средњег и раног новог века, који су били обузети идејом о спречавању ратова.

Шири сплет друштвених околности у Европи који су непосредно везани за настанак и развој свести о нужности и потреби организовања људи на начин који је другачији од онога како то држава чини, може се одредити под називом реформација. Овај покрет је свој пуни развој доживео у 16. веку у Немачкој, а затим и у другим земљама Западне и Средње Европе и био је логичан исход свега онога са чиме се започело у доба хуманизма и ренесансе. За овај период везују се револуционарне промене на пољу политичке и филозофске мисли, свих врста уметности, почевши од књижевности, преко сликарства, вајарства, музике и природних наука. То је раздобље изузетних стваралачких напора и рађања нових изазова и сукоба у свим областима човекове делатности.

Велика географска открића, као што су Колумбово откриће Америке 1492. године и путовања Васка де Гама 1498. године у великој мери су утицала на свест народа. Европљани тада успостављају прве контакте са другим културама и цивилизацијама, долази до економских промена у развијеним земљама Европе. На пољу културе и науке овај период је од посебног значаја због Гутенберговог проналаска штампарске машине, објављивања Коперниковог дела које одбацује геоцентрично поимање света и делатности Мартина Лутера чијих 95 теза ће пресудно утицати на даље политичке и верске токове у Европи, пре свега на развој грађанског друштва, као и развој раног капитализма.

У то време народ се организовао у протестантске секте које су, поред осталог, на бази добровољне солидарности помагале својим члановима који би запали у финансијске потешкоће¹⁷. Поменута добровољност је један од конститутивних елемената невладиних организација које се срећу касније. Протестантизам је, нарочи-

¹⁷ Вебер М., „Протестантска етика и дух капитализма”, прев. Н. Милићевић, Веселина Маслеша, Сарајево, 1968, пп. 79, 143–144.

то у англосаксонским земљама, довео до промена које су биле засноване на гипкијем, полицентричном начину организације друштава, што је у великој мери утицало на формирање како лукративних, тако и добровољних организација.

Овај период је период стварања модерних, централизованих држава, чији је поредак утемељен на начелима политике интереса, равнотеже снага и територијалним компензацијама у којем су државе формално равноправне и међусобно независне. Са гледишта међународног права, камен темељац представља Вестфалски мир 1648. године, који је потписан у градовима Минстеру и Оснабрику, након завршеног тридесетогодишњег рата који је трајао од 1618. до 1648. године. Овај догађај је историјски значајан, јер представља прекретницу због саме чињенице да је у међународно право уведен систем суверених држава, односно „staaten system”¹⁸. Ови ратови оставили су далекосежне последице на међународне односе тога доба, а саму Цркву поделили на два дела: једни, који су и даље наставили да буду верни Папи признајући и даље наднационалну улогу Свете столице и, други, чији је програм подразумевао стварање великог броја националних цркава потпуно одвојених једне од других, што је касније имало велики утицај на стварање првих међународних невладиних организација. Национална држава која тежи за потпуном доминацијом постала је предмет теорије о националном суверенитету о којем говоре Бодин, Макијавели и Бејкон. Насупрот томе, од хуманизма воде порекло нове идеје о пацифизму, космополитизму и моралној солидарности, за шта су се залагали Еразмо Ротердамски и Томас Мор. Ове замисли представљају неку врсту зачетка духовних поставки стварања и развоја међународних владиних организација, али и међународних невладиних организација чије ће се делатности увек преплитати.

Непун век касније иде се даље у размишљањима о концепту светског мира уз залагање за слободно кретање људи, њихово узајамно повезивање без обзира на њихову верску и националну припадност. Свест о могућности избегавања рата и о успостављању трајног мира временом је постала заједнички именитељ који је око себе окупљао бројне следбенике из редова пацифиста и квекера у САД и Енглеској, а нарочито у земљама поштеђеним ратних разарања, као што су Швајцарска и Шведска. Често је резултат тих трагања била замисао о формирању неке врсте федерације народа у којој би била уједињена иста морална и политичка начела у вези са очувањем светског мира. Тако се замисао Вилијема Пена могла условно упоредити са неком врстом невладине организације, уз одсуство спољњег ауторитета и уз квекерима својствен индивидуализам.

Сви ови теоријски концепти и друштвена кретања утицали су на коначну победу либералних идеја и на уобличавање буржоаског друштва, као и новог начина размишљања, постављања проблема и њиховог решавања кроз друштвене токове који су стварали нове квалитете и остављали историјске трагове у генези грађанског политичког система и делатности његових установа. Пре свега, овде је реч о парламенту као либералној асоцијацији политичких странака и предузећима као слободним асоцијацијама акционара и њиховог управљачког апарата.

Раздобље 18. века обележавају токови филозофске и научне мисли који друштвену праксу усмеравају ка новим животно признатијим и оправданијим подухва-

¹⁸ У преводу са немачког језика – државни систем.

тима, као што је област приватног организовања људи. Међутим, тешко је дати приказ практичног деловања у погледу самоиницијативног, организованог окупљања грађана без непосредне подршке државе или цркве. Тако Жан Жак Русо у свом делу „Друштвени уговор“ говори о томе како су друштвене установе пролазне природе, а њихово трајање повезује са применом начела владавине људског ума који је својствен човековој природи, као и друштвеног уговора који истовремено обавезује оне који владају, али и оне којима се влада. Иначе, конститутивни елементи друштвеног уговора на којем почива организација друштва су: слобода, једнакост и заштита од деспотизма¹⁹. Русоове идеје су у великој мери утицале на Имануела Канта, по коме је неопходан услов за постојање грађанског друштва очување трајног мира. За Канта је аутономија воље која је с гледишта недржавног организовања конститутивни елемент слободног приватног удруживања „... једини принцип свих моралних закона и њима примерених дужности“. Из тога произилази да „... морални закон изражава аутономију чистог практичног ума, односно слободе, а ова сама је формални услов свих максима по којима оне једино могу да буду у складу са највишем практичним законом“²⁰. Ове Русоове и Кантове замисли важне су као духовни контекст чија основа почива на слободном ангажовању и стваралачком деловању појединца, признавању његових права на транснационално организовање и повезивање, што превазилази вредности које пружа етатистички модел националног суверенитета и међународног супарништва.

И у пројектима социјалиста утопишта има извесних духовних блискости са суштином невладиног организовања. Као заједничка особина ставова социјалиста утопишта о потреби критичког преиспитивања улоге државе у токовима повезивања људи могла би се истаћи њихова тежња за превазилажењем све већих социјалних неједнакости и неправди, чији су узрок сагледавали у начину организовања друштва и функционисању државе. Исто тако, и марксизам је предвиђао транснационално организовање радничких и других покрета ради свргавања капитализма чија су суштина и деловање такође имали међународне размере.

Улога религије у тражењу нових начина окупљања и организовања појединаца одувек је била запажена, а често и одлучујућа. Пионирска улога у томе несумњиво припада сектама. Добровољна делатност мисионара није била само верско-пропагандна, већ представља језгро великог броја будућих међународних невладиних организација. Мисионари раде на ширењу културе, издавању часописа, прикупљању прилога за помоћ сиромашнима, одржавању предавања, дакле обављају делатност коју тада држава није могла, а касније није имала потребе да преузима.

Тако је створена свест о нужности повезивања услед турбулентних и скоковитих промена, свест о потреби међусобног упознавања и усклађивања. Почетком прошлог века неколико међународних тела, чије се седиште налазило у Бриселу, почело је озбиљније и трајније да сарађује. Представници двадесетак међународних удружења одлучили су да установе Централни биро међународних организација 1907. године. Томе је уследило сазивање Светског конгреса међународних удружења на којем је донета одлука о оснивању Савеза међународних удружења. Ова ор-

¹⁹ Русо Ж. Ж., „Друштвени уговор“, прев. Д. Форетић, Школска књига, Загреб, 1978, пп 101.

²⁰ Кант И. „Критика практичног ума“, прев. Д. Баста, БИГЗ, Београд, 1979, пп 51-54.

ганизација дугује захвалност за своје оснивање угледним белгијским правницима. Заправо, белгијски прописи који нису признавали правни статус нелукративним организацијама, употпуњени су новим законом, по којем су међународна удружења која делују у научне сврхе стекла свој правни идентитет који су касније добиле и остале невладине организације. Основни циљ Савеза међународних удружења јесте да служи као информациони и документациони центар владиних и невладиних организација, да прати њихов рад и скупове које одржавају, као и да поспешује међусобно повезивање међународних невладиних организација.

Класификација међународних невладиних организација

Најшире прихваћена мерила за класификацију међународних организација су: ширина чланства, степен отворености за ступање у чланство, трајност, област деловања и овлашћења организације.

По мишљењу Смиље Аврамов и Миленка Креће, међународне организације обухватају широку сферу делатности и сарадње, где долази до преплитања односа, различитих подручја деловања, тако да све то отежава доношење једне универзалне класификације. У најгрубљим цртама, поменути аутори су међународне организације груписали у неколико категорија:

1. зависно од предмета делатности и обима надлежности на:
 - а) свеопште и
 - б) специјалне;
2. зависно од просторног деловања на:
 - а) универзалне и
 - б) регионалне;
3. зависно од степена организованости и обима овлашћења на:
 - а) координирајуће и
 - б) наднационалне;
4. зависно од категорије члана на:
 - а) међудржавне и
 - б) невладине²¹.

Проблем са међународним невладиним организацијама јесте што се не могу са лакоћом и без ризика класификовати на један начин који би се истовремено одликовао општошћу, свеобухватношћу, јасноћом приступа и прецизношћу²². Разни аутори су покушавали да својим поделама допринесу систематском проучавању природе међународних невладиних организација и њиховог деловања. Те поделе крећу се од формално појавних облика, преко правног статуса до социолошког приступа.

Једну од најдетаљнијих структурално-функционалних класификација дао је Д. Х. Смит, који међународне невладине организације разврстава у неколико поткатегија у зависности од тога колико се оне међусобно разликују. У прву поткатегију спадају оне

²¹ Смиља Аврамов и Миленко Крећа, „Међународно јавно право”, Савремена администрација, Београд, 1999, стр 147.

²² Зоран Павловић, „Међународне невладине организације и УНЕСКО”, Савремена администрација, Београд, 1998, пп 65.

организације које се разликују са становишта демографских чињеница. У другу спадају оне по основи чланства, трећа посматра власт и руководство, четврта с гледишта осталих унутрашњих проблема, док су у пету и шесту поткатографију груписане оне организације у складу са односом према спољној друштвеној околини, односно циљевима²³.

Аутор иде даље, те у првој поткатографији у којој су међународне невладине организације разврстане на бази демографског аспекта, наводи још додатних мерила као што су величина међународне невладине организације, што подразумева бројност чланства, број плаћеног особља, величину буџета и слично, затим различитост стопе раста (две међународне невладине организације исте величине могу се развијати различитом динамиком), разлику у дужини постојања, затим предвиђен век постојања (постоје међународне невладине организације чији век трајања није временски ограничен и оне које након обављеног посла престају са деловањем), разлику у односу на периодичност деловања (неке међународне невладине организације делују у континуитету, непрестано, док неке друге иступају неколико пута годишње), разлику у интензитету делатности (оне које постоје само на папиру и оне које заиста активно делују) и коначно територијални простор, односно простор на којем делују (оне које делују на територији две земље, затим регионалне као што су нордијске или латиноамеричке), као и оне међународне невладине организације које се разликују по другим мерилима, као што је идеологија или религија, које истовремено имају територијално ограничено поље делатности и оне које желе своју делатност да рашире по читавом свету и чији је број заиста мали у односу на прве.

Друга поткатографија је поткатографија чланства. Овде постоји проблем што неке међународне невладине организације немају формално чланство, него служе одређеним друштвеним групацијама. Важно је истаћи да се појединци могу појављивати у личном својству или у својству представника. Оне се разликују и према отворености чланства које може бити мање или више хомогено, што опет зависи од географске распрострањености, али и програмских циљева. Веома важан чинилац у вези са чланством је његова добровољност.

Власт и руководство, као трећа поткатографија, у великој мери утичу на делатност и развој односа са другим међународним организацијама, како невладиним тако и владиним. Каже се да је једна организација моћна када у складу са својим циљевима доследно доноси и спроводи одлуке. Исто тако, код неких организација власт може бити централизована, односно у рукама једног или малог броја људи или децентрализована. Само руководство може бити више или мање демократично. Код неких организација делатност је подвргнута честој и ригорозној контроли и провери, док код других одговорна лица никоме не подносе рачуне за свој рад.

У четврту поткатографију, по овом аутору, спадају унутрашња мерила као што су годишњи буџет, расположиви капитал и слично. Једно од мерила је и степен бирократизације организације. Ту су и степен тајности рада, документације, финансирања, затим унутрашњи конфликти међу запосленима или чланством, степен конформизма, односно поштовање унутрашњих правила, обичаја и услова рада, што је код неких организација врло строго дефинисано за разлику од других које очекују минимум поштовања.

²³ D. H. Smith, *The Diversity of Transnational Associations and NGOs: Variations According to Structural – Functional Types*, „Transnational Associations”, 6/1979, p. 245.

Пета категорија је њихов однос према друштвеној околини. Можемо разликовати међународне невладине организације у односу на структурално- оперативну аутономију, ширину друштвене повезаности, кооперативну делатност, престиж и углед, алтруизам и систематску оријентацију ка критичким променама. Међутим, овде су најважнија прва два вида разликовања међународних невладиних организација. Заправо, неке међународне невладине организације су мање или више структурално и оперативно самосталне, односно повезане са одређеним међународним владиним организацијама или појединим владама, транснационалним корпорацијама и верским установама, што умањује или у потпуности негира њихову изворну самосталност и добровољност при избору циљева деловања. Исто тако, ширина друштвене повезаности није у директној вези са њиховом аутономијом. Неке међународне невладине организације могу бити повезане са другим, било владиним или невладиним организацијама, те у одређеним ситуацијама могу само делимично сачувати своју аутономију као последицу те повезаности.

Последња поткатегорија разликује међународне невладине организације са техничког гледишта организационих циљева. Неке организације имају само један, а неке више циљева који могу бити декларисани и оперативни. Циљеви могу бити непроменљиви дуги низ година.

Ова Смитова класификација скреће пажњу на себе по својој разгранатости и низу детаља, а додирује и врло танане односе унутар међународних невладиних организација. Она је резултат покушаја аутора да на врло рационалан начин систематизује огроман број међународних невладиних организација чија различитост и посебност сваки овакав напор доводи до ризика. Значајно је и то што ова подела улази у све поре постојања и рада међународних невладиних организација, и то са гледишта простране делатности, временске дужине трајања те делатности, деловања чланства, чиновничког апарата и осталих органа. Међутим, ова класификација не може се употребљавати изоловано од класификације међународних невладиних организација на основу предмета њихове делатности.

Циљ, односно предмет делатности, указује на неопходну и свакодневну присутност ових организација у савременим међународним односима. Тако, према једној од подела овог типа, разликујемо међународне невладине организације чија вредност је везана за остваривање циљева из области идеологије (укључујући и верске међународне невладине организације), из области науке, друштвеног напретка, привреде и технике, професионалних делатности, организације уопште, као и развијање односа разумевања међу људима и народима.

Савез међународних удружења²⁴ (UAI) израдио је много детаљнију поделу према којој су међународне невладине организације сврстане у следеће категорије:

- 1) библиографија, документација, штампа,
- 2) религија, етикета,
- 3) друштвене науке, хуманистичке студије,
- 4) међународни односи,

²⁴ Савез међународних удружења је федерација националних и међународних академија из више од 60 земаља широм света која ради у области хуманистичких и друштвених наука.
<http://www.uai-ua.org/cgi?usr=442ywkdtbe&lg=en&pag=1149&rec=0&frm=0&par=aybabbu&id=4447&flux=52055967>.
 (20.03.2014.)

- 5) политика,
- 6) право, администрација,
- 7) друштвено старање,
- 8) професије, послодавци, синдикати,
- 9) привреда, финансије,
- 10) трговина, индустрија,
- 11) пољопривреда,
- 12) саобраћај, путовања,
- 13) технологија,
- 14) природне науке,
- 15) здравство,
- 16) образовање, омладина,
- 17) уметност, књижевност, радио, филм, телевизија и
- 18) спорт, рекреација.

Оваква класификација²⁵ разумева последица је великог броја међународних невладиних организација чије постојање и деловање су од несумњивог значаја за читав комплекс међународних односа. Она сведочи о узајамном прожимању поменутих делатности, као и о нужности сарадње и организованог утицаја људи кроз међународне невладине организације на читав спектар проблема чије решавање је од пресудног значаја за постојање и опстанак једне веома динамичне и савремене цивилизације.

Светска банка има нешто једноставнију поделу и, у зависности од облика сарадње са међународним невладиним организацијама, дели их на оперативне и саветодавне.

Постоје бројне сличне поделе међународних невладиних организација. Међутим, проблем њихове класификације је присутан како приликом одређивања њихове физиономије, тако и саме структуре, стварног деловања у међународним односима, као и степена универзалности. Потпунији увид у неку међународну невладину организацију можемо добити комбинацијом две или више врста класификација на основу чега можемо донети закључке о предметној организацији у току одређеног периода.

Делатност међународних невладиних организација

Индивидуална иницијатива и спонтаност у деловању су карактеристике по којима се међународне невладине организације суштински разликују од функционисања држава и њихових тела. Разни транснационални субјекти често су у великој мери утицали, а понекад и одређивали токове међународних односа у појединим регионима света. То се, пре свега, односи на деловање моћних транснационалних привредних предузећа која својим финансијским потенцијалима надмашују утицај великог броја мањих и средњих земаља. Сличан утицај имају и транснационални верски и етнички покрети.

Имајући у виду нелукративност и добровољност у раду међународних невладиних организација, оне имају могућност да на најширој могућој основи мобилишу своје чланство и да, захваљујући својој универзалности, стекну поверење људи у

²⁵ „Yearbook of International Organizations“, UIA, Brussels, 1978, Supplements.

различитим етничким и културним подручјима. Од њихових циљева и предмета делатности, често и од величине, зависи и начин њиховог рада и утицаја на токове међународних односа. Треба разликовати масовне од такозваних патуљастих организација. Пример за прве представљају разне синдикалне организације, удружења бивших бораца, док је код других честа појава да немају сталне и одговарајуће буџете, што има велики утицај на регуларност њиховог рада.

Тако, аутори Стил и Вутрих деле међународне невладине организације према природи проблема којим се баве и степену оперативности на шест група²⁶.

У прву групу спадају професионална удружења и групе произвођача који штите економске, политичке и правне интересе свог чланства. Овакве организације су по броју чланова веома бројне и имају глобални домет. Такве организације су Међународна трговинска комора (ИЦЦ), Међународно удружење за ваздушни саобраћај (ИАТА), Међународно туристичко удружење (ИТА), затим удружење банкара, правника и слично. Ове масовне организације имају велике буџете и велики утицај у подручјима своје делатности.

У другу групу спадају организације чије деловање је повезано са упражњавањем слободног времена. То су организације које преко својих чланица – федерација окупљају масовно чланство, као што су Међународни олимпијски комитет (ИОЦ), Светска кошаркашка федерација (ФИБА), Светска фудбалска федерација (ФИФА) и тако даље. Својим деловањем ове организације утичу на развијање и јачање духа узајамног поверења и разумевања.

У трећу групу спадају оне организације које се баве добровољним радом и укључивањем помоћи за развој. Такве организације су Међународни покрет Црвеног крста и Црвеног полумесеца, Војска спаса, Каритас и друге.

Четврту групу представљају црквене организације као што је Светски савет црква и слично. Оне врло блиско сарађују са претходно поменутима организацијама где се често појављују као донатори и организатори прикупљања разних врста помоћи и других милосрдних акција.

У пету групу спадају оне организације које делују тако што окупљају различите компактне групе као што су жене, етничке мањине, припадници истог говорног подручја и друге. Оне се боре за признавање и поштовање својих права на националној основи, залажући се у исто време за солидарност на међународном плану ради пропагирања својих права.

Последњу групу чине организације са тачно одређеним циљевима чијим остваривањем је њихова делатност ограничена. То је, на пример, исхрана деце и слично. Оне су врло често упућене на сарадњу са другим владиним и невладиним међународним организацијама.

Ауторитет једне међународне невладине организације зависи од њених циљева, облика рада, величине, степена универзалности, бројности чланства, њене организационе структуре, али и од повезивања са другим транснационалним субјектима, владиним и невладиним телима. Углед једне организације може се везивати и за једну или више водећих личности које су међународно признате.

²⁶ Steele - Orsini M. A. – Wütrich W. , *Les organisations non gouvernementales dans le système international*, „Relations internationales“, 40/1984, p. 509.

Посматрајући ове организације у целини, не може се оспорити њихов политички, односно шири друштвени значај, без обзира на подручје њихове конкретне делатности. Њихов циљ и активност су међународни, што указује да се фронтови идејних борби данас не подударају са фронтовима држава. У суштини, све ове организације представљају масовне покрете у светским размерама, без ослањања на државу као основну јединку у међународној заједници. То само допуњује слику о сложености односа у савременој заједници и мноштво чинилаца који утичу на њену политику и изградњу правног поретка²⁷.

Појава међународних организација свакако представља одраз демократизације друштва у светским размерама. Треба напоменути и то да се данас две трећине међународних невладиних организација налази у земљама западне Европе и САД. Међународне невладине организације створене у ваневропским земљама најчешће су створане под енглеским и француским утицајем, те су и службени језици највећег броја организација енглески и француски.

Проучавањем географске распрострањености међународних невладиних организација сагледавамо практичне домаћаје њихове делатности, степен универзалности, као и њихов значај у савременим међународним односима. Овај аспект је веома важан за утврђивање њиховог идентитета, јер да би се једна организација сматрала међународном неопходно је да испуњава критеријуме који се тичу њеног просторног деловања и мобилисања чланства. Међутим, проблем је што у пракси не постоје јасни ставови о томе када једна организација постаје међународна и бива призната од осталих субјеката међународних односа.

Субјективитет међународних невладиних организација

Међународна неваљина организација треба да врши деловање у складу са својим оснивачким актом – статутом или уговором, и у складу са постојећим правним поретком државе у којој јој је регистровано седиште. Тиме она постаје носилац права и дужности постојећег правног поретка.

На основу анализе законодавстава, Светска банка и Међународни центар за непрофитно право предложили су начелни оквир за правно-нормативно уређивање рада међународних невладиних организација. Он обухвата критеријуме за оснивање и регистрацију, престанак рада и ликвидацију ових организација. Како се оне најчешће баве делатностима усмереним ка општој добробити и без интереса за остваривање добити, оне уживају различите пореске олакшице. Недобитни сектор данас се сагледава као једна од основа грађанског друштва, и његов утицај на развој дијалога између грађана и државних институција придаје му значај савременог вида политичког деловања. Недобитне организације у многим земљама видно утичу на јавно мњење, отворено лобирају интересе појединих друштвених група, а њихов рад често се налази под контролом државне управе. Најјаснији вид такве контроле свакако је доношење посебног закона којим се уређује делатност невладиних и непрофитних организација.

²⁷ Смиља Аврамов и Миленко Крећа, „Међународно јавно право”, Савремена администрација, Београд, 1999, стр 150.

Субјективитет у националном праву

Под субјектом једног правног поретка подразумева се јединка која има право закључивања уговора, поседовања и располагања покретном и непокретном имовином, као и способност вођења правних поступака, укључујући могућност да тужи и да буде тужена.

Ради прецизирања правног статуса невладиних организација, Савет Европе је у Стразбуру 1986. године усвојио Европску конвенцију о признању статуса правног лица међународним невладиним организацијама, која је ступила на снагу 1991. године. На основу члана 1. поменуте конвенције предвиђа се да се она примењује на све оне организације, сврстане под заједнички назив међународне невладине организације, које испуњавају следеће услове:

- а) да имају нелукративни циљ међународно корисне делатности,
- б) да су установљене у складу са унутрашњим правом једне од држава уговорница,
- в) да своју делатност обављају у најмање две државе,
- г) да имају своје статутом одређено седиште на територији једне од држава уговорница и

д) да се руководство и надзорни органи налазе у тој или некој од држава уговорница.

Основна замисао ове конвенције, на основу члана 2, јесте признање правног субјективитета који међународна невладина организација ужива у земљи где јој се налази седиште одређено статутом, не само у тој земљи већ и на територији свих држава чланица. Како би стекла статус правног лица, организација у складу са одредбама члана 3. подноси административним или другим релевантним телима државе потписнице конвенције документа о свом оснивању, на основу којих се издају и јавно објављују одлуке о њеном признању. Међутим, на основу члана 4. држава уговорница може отказати примену конвенције одређеним организацијама уколико је циљ њихове делатности у супротности са националном безбедношћу, јавним редом или штети спречавању нереда, криминала, заштите морала, здравља или права и слобода других или ако утиче на нарушавање односа са другим државама, односно међународног мира и безбедности.

Статус правног лица је веома важан за међународне организације без којег оне једноставно не би могле да функционишу, нити да остварују своје циљеве. Тај статус им омогућава да закључују уговоре, поседују покретна и непокретна добра, примају поклоне и легате, као и да буду подвргнуте одређеној јурисдикцији.

Знатан број земаља нема посебне законе који уређују рад невладиних и непрофитних организација. У појединим земљама (Велика Британија, САД и Канада) од највећег значаја је порески статус организације, те њихов регистар воде порески органи тих држава. Уместо одређења невладине непрофитне организације, у овим законодавствима користе се одређенији термини, као нпр. непрофитна удружења, фонд, добровољна организација, добротворна организација и слично. Делатност таквих видова организовања грађана уређена је или посебним законом или устаљеном дугогодишњом праксом и статутима и другим интерним актима тих организација.

Посебни закони који уређују рад непрофитних невладиних организација установљени су у Босни и Херцеговини, Естонији, Литванији, Македонији, Хрватској, Руској Федерацији и Словачкој.

Субјективитет у националном праву Републике Србије

Закон о удружењима Републике Србије из 2009. године, у члану 2. одређује појам удружења, тако да је оно, у смислу овог закона, добровољна и невладина непрофитна организација заснована на слободи удруживања више физичких или правних лица, основана ради остваривања и унапређења одређеног заједничког или општег циља и интереса, који нису забрањени Уставом или законом, док се у ставу 4. овог члана наводи да су забрањена тајна и паравојна удружења.

Наведени Закон има за циљ јасно раздвајање правног субјективитета организације од правног субјективитета његових оснивача и чланова и у складу је са основним принципима статуса невладиних организација у Европи. Одредбе којима се, сагласно члану 55. Устава Републике Србије, прописује добровољност (необавезност) уписа у регистар изражавају један од основних принципа статуса невладиних организација у Европи. Предвиђа се да претходни упис није услов за оснивање организације, али уписом у регистар она стиче својство правног лица. Правни живот организације почиње стицањем статуса правног лица, што омогућава да самостално наступа у правном промету, да обавља и друге активности у складу са законом, да ужива царинске повластице, да конкурише за средства која се у буџету Републике Србије и јединице локалне самоуправе обезбеђују за финансирање одређених програма и слично. Међутим, битно је нагласити да одредбе о забрањеним циљевима и деловању, као и правне последице ове забране, подједнако важе за све организације, било да су уписане у регистар или не.

Субјективитет у међународном праву

Међународноправни поредак израстао је на строго етатистичкој основи. Дуги низ година само су суверене државе поседовале снагу и способност да на међународном плану остваре одређена права. Отуда се државе појављују као изворни субјекти. Међутим, под притиском, пре свега, економског развоја, на међународном плану појављују се и међународне владине и невладине организације које су различите по облику и организацији од држава, али које су способне да уђу у правне односе са осталим члановима међународне заједнице.

Међутим, било би неправилно донети закључак и тврдити да су све међународне невладине организације субјекти међународних односа, већ се сваки случај мора посебно испитати. Почетни корак јесте да се установи да ли она стварно постоји, што се обично чини провером да ли су њени органи деловали у последњих пет до десет година. Затим се утврђује да ли њени чланови осећају лојалност према њој или је сматрају само приређивачем скупова на којима се састају. И, на крају, установљава се да ли је независна или под утицајем других субјеката међународних односа, који настоје да непрекидно утичу једни на друге, што им повремено полази за руком. У том случају потребно је уверити се да ли је тај утицај трајан или се остварује само због привременог сплета околности. Такав утицај могу имати државе или друге транснационалне организације.

Уколико се утврди да поменути услови нису испуњени, односно да је постојање организације привидно, да се њен рад састоји у прихватању већ унапред одлученог, да су и чланови тога свесни и не могу да утичу на одлучивање, може се рећи да конкретна организација није самосталан субјект међународних односа.

Закључак

У данашње време феномен међународних невладиних организација, њихово место и улога у савременом друштву, утицај и интеракција са државним и међународним владиним организацијама постаје предмет многих анализа и студија, што нас је подстакло да и сами покушамо да схватимо зашто је то тако, обрадивши са свог аспекта ово истраживање. Бавећи се овим организацијама, били смо изненађени снагом и утицајем које поједине организације, које су формирале групе људи са једног краја света, након пар година имају на читав свет. У овој анализи кренули смо од шире правнотеоретске основе за формирање и рад међународних невладиних организација и њихове специфичности у смислу конституисања, организовања, деловања и утицаја. Показало се да ове организације почивају на основним начелима по којима функционишу и међународне владине организације, али да оне имају и своје специфичности.

Број ових организација знатно се повећао у последњим деценијама и велики део њих представља релативно нови субјект међународних односа, па је самим тим и литература посвећена овој проблематици недовољно обрађена. О њиховом глобалном значењу можда најбоље говоре улоге које су им дале државе и међународне владине организације, које су због, пре свега, економског опоравка, који више година потреса готово читав свет, све више задатака и обавеза пренеле на ове организације, посебно у сфери хуманитарне помоћи, побољшања живота угрожених, спорта, научно-истраживачке делатности и слично. Уједињене нације већ много година сарађују са њима у пружању помоћи угроженом становништву широм планете, као и за успостављање толеранције и сарадње у кризним подручјима. Европска унија директно подржава јачање ових организација и институција. Једном речју, међународне невладине организације постале су неизбежна тема и предмет интересовања на глобалном нивоу и саставни део стратешких планова на националном и међународном плану.

Субјективитет невладиних организација је неспоран. Пирамидална организациона структура не би смела бити угрожена, без обзира на блиску сарадњу коју остварују са политичким, верским и другим субјектима. Напори које оне улажу, усмерени су ка дефинисању места и улоге, уз признавање њихових посебности и уважавања специфичности потреба. Субјективитет је потврђен националним законима о оснивању међународних организација, посебним законима који регулишу њихов рад, статутима, али и међународним правом.

У савременом добу посебно је важна улога медија и средстава комуникације, јер се информације готово тренутно преносе целом планетом, што у знатној мери доприноси њиховом развоју, упућивању у њихов рад, али и реклами.

На основу неспорних показатеља и чињеница може се закључити да међународне невладине организације имају велики и позитиван утицај на друштво и друштвене процесе. На државним институцијама и међународној заједници лежи одговорност да тај потенцијал, снагу и утицај искористе и употребе на најбољи начин.

Литература

- [1] Armstrong David, Lloyd Lorna and Redmond John: *From Versailles to Maastricht: International Organizations in the Twentieth Century*, New York, 1996.
- [2] Andrassy J.: *Међународно право*, Школска књига, Загреб 1971.
- [3] Аврамов Смиља и Крећа Миленко: *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 1999.
- [4] Baylis John, Smith Steve: *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2005, Third Edition.
- [5] Војна енциклопедија 9, Издање редакције Војне енциклопедије, Београд, 1975.
- [6] Димитријевић Војин и Стојановић Радослав: *Међународни односи*, НИП Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
- [7] Ђорђевић Јован: *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975.
- [8] Kendi Pol: *Успон и пад великих сила*, Службени лист СЦГ, Београд, 2003.
- [9] Кнежевић – Предић Весна: *Међународно јавно право*, предавања, магистарске студије, ФПН Београд, 2005/2006.
- [10] Лапаш Д.: *Право међународних организација*, Загреб, 2008.
- [11] *Међународно јавно право – збирка докумената*, Београд, 2005.
- [12] Мишчевић Тања: *Међународне организације*, предавања, магистарске студије, ФПН Београд, 2005/2006.
- [13] Обрад Рачић и Војин Димитријевић: *Међународне организације*, Савремена администрација, Београд, 1988.
- [14] Павловић Зоран: *Међународне невладине организације и УНЕСКО*, Савремена администрација, Београд, 1998.
- [15] Печуљић М.: *Методологија друштвених наука*, Савремена администрација, 1982.
- [16] Smith D. H.: „The Diversity of Transnational Associations and NGOs: Variations According to Structural – Functional Types“, *Transnational Associations*, 6/1979.
- [17] Young O.R.: *The Actors in World Politics*, The Free Press, New York/Collier - Macmillian Limited, London, 1972.